

UNUTULMUŞ KİTAP VE DERGİLER ARASINDA / II

Mahmut H. Şakiroğlu

İlim ve edebiyat dünyalarında kayıp gitmiş eserler arasında bazı tarih kitapları, çalışmaları, ürünleri de bulunmaktadır. Tarihçiler tarafından konu edilip de ele geçmeyen yazma eserleri detaylı olarak buraya almak istemedim. Osmanlı Devleti'nin ilk devirleri hakkında bilgi veren Yahşi Fakih'in eserinden sonra bir takım eserlerin adları sonraki müellifler aracılığı ile nesillere aktarılrken, XVII. yüzyıl tarihi üzerinde çalışanlar da merakla Şârih ül-Menârzâde tarafından kaleme alınan eseri bulmak için çalışmaktadırlar. Arada ve sonradan da bazı eserler zamanın amansız girdabı içinde unutulduklar, kütüphanelerin tozlu raflarında kaldılar. Yazma eserler kadar basılı eserler de bu unutulmuşluk seli içinde yuvarlanıp giderken gene de erbabı ve meraklısı aracılığı sayesinde kısaca da olsa bilinmektedirler. Bu alanda yakın devir tarih ve kültür araştırmacıları bol malzeme içinde bazan yokluk çekerler. Büyük boyutlu eserler okunma ve bulundurulma şansına sahip oldukları için umulmadık bir zaman tüneli içinden süzülüp gelmesine rağmen, küçük boyutlu kitaplar bu şansu yakalayamadılar. Bir de nadir bulunan

eserlerin üstüne dikkat çeken az kişi olduğundan mahiyetleri bilinmemektedir. Gene de nadir sayılacak eserler üstüne bilgiler araştırmacılar tarafından derinleştirilmektedir. Buna ek olarak Arap harfiyle neşredilmiş bazı eserlerin de Latin harflerine kazandırılması gayretleri de olmaktadır. Fakat bir sistem içine oturtulmamış olduğu için ortaya hoş olmayan yayınlar çıkmaktadır. Yeni nesillere kazandırılması istenen kitapların dilinin nasıl aktarılacağı tartışmaları başlatılırken, daha ilk aşamada bile görünen okuma yanlışları, tertip bozuklukları, konuları açıklamaya kalkışırken görülen dengesizlikler, *Kebikeç* dergisinin daha ilk sayısında bile ele alınmıştır. İlerki bir çalışmada örnek yayın yapılması ve bir kılavuz kazandırılması, bu derginin bir hedefi olmalıdır.

Arap harfli yayınlanıp da türlü talihsizliklere uğrayan kitapları anarken, yeni harfli olup da tanınmayan dergi ve kitapların çokluğu endişemizi çoğaltmaktadır. Bu aşamada *Türk Tarihinin Ana Hatları* diye tanınan diziyi konu etmek istiyorum. Türk Ocağı bünyesi içinde 1931 yılında faaliyete geçen Türk Tarihi Tedkik Heyeti, yeni bir anlayış ve

arayış içinde Türk tarihini incelemeye koyuldu. Türk Ocağı o sırada cereyan eden atmosfer içinde Kemalist İnkılâba karşı bir tavır takındığı için kapatıldı. 1932 yılında yeni koşullara göre planlanan Halkevi kuruluşu faaliyete geçirildi. Devrin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültür kolu olarak yeni kültür dünyasına damgasını vuran bu kuruluşun burada yalnızca tarih çalışmaları üstünde üzerinde durmak istiyorum.

Türk Tarihi Tedkik Heyeti, ilk çalışma olarak bir plan ve anahat üzerinde durmak yolunu seçti. Bunun nasıl hazırlanacağı metodu üzerinde yapılan tartışmalardan sonra ortaya 600 sayfalık bir kitap çıktı. Bu kitap satışa verilmeyerek belirli çevrelerde dağıtıldı ve okuyanların kanaatleri soruldu. Resmi kütüphanelerde bile az bulunan bu 606 sayfalık, ufak boydaki kitabın kapsadığı alan, kronolojik olarak çok eski zamanlara uzanmasının yanında, coğrafi açıdan da bütün kıtaları kapsayacak şekilde geniş tutuldu. Hazırlayan kişilerin böyle geniş bir alanda çalışma yapmaları için ne gibi hazırlıkları olduğu tartışma sebebi oldu. En azından her bir alan için bir uzman yetiştirilmesi gereğinin bir an için ortaya çıkması bile gerekli etkiyi yaptı denebilir. Kitap konu ile ilgili olan kişilerin sonradan satılan kitaplıkları içinde çıktığı zaman yüksek fiyatlarla el değiştirdi. Bunun en güçlü gerekçesi de üzerindeki "100 tane basılmıştır" ibaresi oldu. Hiç bir ilmi neşriyatta konu edilmeyen bu kitabın içeriği üzerine yapılmış bir çalışma da görmedim.

Kitaba tamamlayıcı olarak bir de Atlas eklenmişti. Devletin kıt olanaklarıyla hazırlanan bu Atlas içinde 26 tane harita bulunmaktadır. Zikredilen heyet tarafından hazırlanan bu eser için devrin

harita ve coğrafya mütehassısları da seferber edilmişlerdi. Üstünde bulunan bir kayda göre 150 tane hazırlanıp, erbabına dağıtılmıştı. Şimdi nadir bulunan eserler arasında sayılan bu Atlas hakkında da bir tahlil yazısı görmedim. Hiç bir eser bu çalışmalardan yararlanmamıştır.

Sınırlı sayıda basılan bu eserlerin bir uzantısı da mektep kitapları ile muhtelif araştırmacılara hazırlatılan küçük ve anlamlı eserlerdir. Türk Ocağı dağıldıktan sonra Encümen diye de adlandırılabileceğimiz Heyet, devrin ilgili bakanlıklarına başvurularını yapıp, bir dernek halinde örgütlendi. Türk Tarih Kurumu diye kısa bir zaman içinde isim yapan kuruluşun bir hedefi de tarih kitapları üzerinde reform yaparak bu ilmi geniş bir kitleye sevdirmektir. Bunun sonucu olarak dört cilt halinde Orta Eğitimin ihtiyacının karşılanması amacıyla bir dizi çıkarıldı. Mektep kitabı olduğu için bu kere çok sayıda bastırılan bu kitabın alıcısı çok olmakla birlikte okuru yoktur. Bir tek son cildinin Reşit Galip elinden çıkmış olması bir şans getirmiştir. Olayların içinde devrimci olarak yetişen, sonradan siyasi basamaklarda yükselen Reşit Galip, bir aralık eski tarihe de merak sararak Hitit tarihi üzerinde durdu. Çabaları ve çalışmaları üzerinde durulduğu zaman Milli Eğitim Bakanlığı esas alınan Reşit Galip'in, tarih alanında ne gibi etki yaptığı üzerinde sınırlı sayıda araştırma ve kayıt gördüm.

Afet İnan ve Enver Ziya Karal daha büyük bir şansa sahip olarak *Türk İnkılap Tarihi*'ni yıllarca üniversite ve yüksek okullarda okuttular ve kaleme aldıkları kitaplar sayesinde geniş bir kitle kazandılar. Kaynağı üzerinde fazla durulmamakla beraber, devletimizin kurucusu ve yaratıcısı Mustafa Kemal

Paşa'nın eseri olan *Nutuk* bunların başlıca kaynağı idi. Tarih kitapları bir süre okullarda okutuldu fakat kısa bir zaman sonra fazla ağır geldiği gerekçesi ile ders kitaplığından çıkarıldı. Unutulmuşluk girdabına giren bu kitaplar çok kereler eski eser satan dükkanlarda görülür ve baskısı ile cildine ilgi duyan meraklılar tarafından alınır.

Türk Tarih Kurumu'nun *Türk Tarihinin Ana Hatları* müsveddeleri diye başlatıp, devrin fikir, sanat, edebiyat, tarih, coğrafya, matematik, iktisat, din alanları üzerinde çalışanlarını harekete geçirmesi sonucu muhtelif eserler yaratıldı. Sırası ile 1933, 1934 ve 1936 yıllarında yaptırılan çalışmalar sonucunda ele alınan konulardan hangisi bitirildi ise bastırıldı ve dağıtıldı. Bu dağıtımın nasıl ve kimin tarafından gerçekleştirildiğine dair en ufak kayıt yoktur. Gerçi bu bir sorumluluktan veya başarısız bir işi yüklenmeme gibi bir tutumdan ileri gelmez. Türk Tarih Kurumu bu çalışmaya resmen sahip çıkmadı. Kurum için yıllarca faaliyette bulunan ve 52 yıl görevde kalan rahmetli Uluğ İğdemir'e bu konuyu açtığım zaman, basımı için gayret göstermekle birlikte Kurum'un bunu üstlenmediğini belirtmişti. Şimdi çok az sayıda meraklısı tarafından araştırma konusu olan ve aranan bu kalıntılar üzerine bir dizi *Belleten* C. XXXII/128, s. 509-526 ve *Erdem* 4/12, s. 843-851'de bulunmaktadır. İlki 1968, ikincisi 1990 yılında çıkan bu araştırmalara rağmen, bu kitaplara yönelik ilgi bulunmadığı kanısındayım. Ancak, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Ahmed Refik Altınay, Arif Müfid Mansel, Fevzi Kurdoğlu, Kâmil Kepeci, A. Süheyl Ünver ve şu anda isimlerini bir an için unutabileceğim kişiler dışındakilerin çalışmaları pek büyük bir değer ifade etmez. Adlarını

verdiğim kişiler ise üzerlerine düşeni fazlasıyla yerine getirdiler ve daha sonraki yıllarda konularını derinleştirdiler. Unutulup giden bu serilerin özel bir kitaplıkta tam seri bulunması imkansızca yakın derecede zor bir iştir. Araştırmacılar da bunları kendileri için temel eser olarak görmediklerinden bu seriler unutulmuştur. Türk Tarih Kurumu'nun ilk devirlerindeki bu çabalar, çağdaşlık için yapılan bir girişimin filizlerini verirler. Böyle devasa bir çabanın yaratılması ve belirli çevrelerde yankı bulması üzerine detaylı bir araştırma beklemekteyiz.

Türk Tarih Kurumu'nun yayınlayıp da kısa bir süre sonra satıştan çektiği bir eser vardır. Alaaddin Ata Melik Cüveyni tarafından kaleme alınan *Tarih-i Cihanküşa* adlı bu eseri ilk yayınları arasına alıp tercüme ettirdi. Fakat kısa bir süre sonra Fuad Köprülü'nün sert bir tenkidine uğradığı için derhal satıştan kaldırıldı ve kütüphaneye bile konulmadı. Bu arada Kurum neşriyatını satan bazı kitapçılar aracılığı ile satışa verilen bazı nüshaları da yankı yaratmadı. Tenkidin nerede çıktığını görmedim ve zannıma göre F. Köprülü bunu bir rapor olarak iletmişti. Daha sonra *İslam Ansiklopedisi* Cüveyni maddesini yazarken (C. 3. s. 249-255) ihatala bir şekilde eserin Türk tarihi açısından değerini tahlil etti. Bu eser ancak 1988 yılında Mürsel Öztürk tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Kaynak Eserler dizisi içinde araştırmacıların hizmetine sunuldu. Artık memlekette eleştiri havası iyice dağıldığı için neşrin değeri üstünde durulmadı.

Kurum'un bu yayından başka neşrini üstlenip de kataloğuna almadığı bir takım küçük kitaplar da vardır. Elime geçen bazı kitaplar arasında Hasan Cemil

